

אכיפה כלכלית: הליך ראוי לחשוד שרכושו חולט בחקירה

עו"ד ד"ר גיל עשת*

מבוא

בתוך תקופה קצרה יחסית של שנים ספורות התחולל בישראל שינוי רב השפעה במדיניות החילוטים, במיוחד בתיקים שעניינם עבירות כלכליות. בהתאם לכך, השימוש בחילוט ככלי אכיפה, שנועד לשלול את טובת ההנאה הכספית הצומחת מביצוע העבירה, התרחב ביותר. לפי נתוני דוח ארגון ה-FATF, בין השנים 2013 ל-2017 חילטה ישראל כ-24.6 מיליון יורו במחצו בעשנה.¹ ראשי מערכת המשפט ואכיפת החוק ראו בפרסום הדוח ואישור חברותה של ישראל בארגון היוקרתי בשנת 2018, כ-18 שנה לאחר שסומנה ישראל ברשימה השחורה של הארגון, הישג בינלאומי חשוב.² מנגד, יישום המלצות ה-FATF בחקיקה המקומית בהקשרים שונים, כמו גם פרשנות חוק איסור הלבנת הון, התש"ס-2000³ ומדיניות החילוט מכוחו, לוו ועודם מלווים בהסתייגויות של גופים האמונים על שמירת זכויות יסוד של האזרח, החשוד והנאשם.⁴ רשימה זו מבקשת לבחון כיצד השפיע השינוי במדיניות החילוט של ישראל על זכותם של חשודים להליך הוגן במסגרת הליכים פליליים.⁵ כפי שאראה בהמשך, הישגה של ישראל בזירה הבינלאומית בא על חשבון ההגנה על זכויות אדם בהליך הפלילי, וראוי לבחינה ביקורתית ולאיון מחדש של האינטרסים העומדים על הפרק.

כלי החילוט יוחד בעבר בעיקר לעבירות של סחר בסמים והפך נפוץ בתחום העבירות הכלכליות בהן מעורב בדרך כלל חשד הלבנת הון.⁶ חוק איסור הלבנת הון מאפשר לחלט רכושו של עבריין שהורשע ובגדר

זאת - לא רק רכוש שהוא פרי עבירה או קשור בה, אלא גם רכוש לגיטימי שווה ערך. להבטחת מימושו של פוטנציאל החילוט בתום ההליך, ננקטים בשלב החקירה צעדים מרחיקי לכת של חילוט זמני ותפיסת רכוש. רשויות אכיפת החוק פועלות להטיל עיקולים על נכסי נדל"ן, ניירות ערך, מלאי עסקי, כלי רכב, חשבונות בנק עסקיים ופריטיים, מזומנים, תכשיטים, חפצי אמנות ועוד. היקפי האכיפה הכלכלית מסתכמים בסכומי עתק בשנים האחרונות וקרן החילוט משמשת מקור תקציבי לגורמי האכיפה.⁷

החילוט הזמני בשלב החקירה מעמיד אתגר ממשי לצורך בהגנה על זכויות החשוד. בהטלת מגבלות על השימוש ברכושו של אדם, תפיסתו, עיקולו והקפאה ולעתים השבתה של פעילות עסקית, יש כדי לפגוע באופן חמור בזכות הקניין ובנסיבות מסוימות אף בחופש העיסוק, זכויות הראויות להגנה חוקתית למי שהוא חשוד בלבד ונהנה מחוקת החפות.⁸ השלכות החילוט הזמני על החשוד, סביבתו, קרוביו ועסקיו עשויות להיות מרחיקות לכת ואף להגיע לכדי אמצעי לחץ פסול בחקירה. זאת ועוד, שלבי החקירה והכרעת התביעה בשאלת העמדה לדין בעבירות כלכליות עשויים להימשך שנים ובכך נגרמת פגיעה מתמשכת בזכויות החשוד.⁹ פגיעה זו מתחדדת לנוכח נתונים לפיהם חלק ניכר מהליכי החקירה והמעצר מסתיימים ללא העמדה לדין,¹⁰ ואף במקרים המסתיימים בהרשעה, היקפי החילוט הסופי נמוכים על פי רוב באופן משמעותי מהיקפי החילוט הזמניים.¹¹

* עורך דין המתמחה בעבירות כלכליות. אבקש להודות לשופט ד"ר אוהד גורדון, לעו"ד כריסטינה חילו-אסעד ולעו"ד אלעד רט על הערותיהם המועילות לגרסה מוקדמת של הרשימה. כן אני מודה לחברות המערכת עו"ד מורן כרמון ועו"ד נועה זעירא על הערותיהן החשובות ותרומתן לניבוש נוסחה הסופי של הרשימה.

1. The Financial Action Task Force, Anti-Money Laundering and Counter-Terrorist Financing Measures Israel - Mutual Evaluation Report 3-4 (December 2018) (זמין בקישור: <https://www.justice.gov.il/Units/HalbantHon/News/Pages/Fatfmember.aspx>).
2. (להלן: דוח ה-FATF). ארגון ה-FATF (Financial Action Task force) הוקם ב-1989 על ידי שבע המדינות המתועשות (G7) וכיום חברות בו 37 מדינות וארגונים נוספים, ואשר מטרתו לקדם מדיניות במישור המדינתי והבינלאומי למלחמה בהלבנת הון ומימון טרור. ישראל צורפה כחברה בארגון ביום 10.12.2018. <https://www.calcalist.co.il/local/articles/0,7340,L-3751671,00.html>
3. להלן: חוק איסור הלבנת הון.
4. ראו עמדת לשכת עורכי הדין בע"פ 6339/18 בלווא נ' מדינת ישראל, עמ' 100-101 (פורסם בנוב, 15.1.2020) (להלן: עניין בלווא); לשכת עורכי הדין הביעה הסתייגויות בהקשרים נוספים הנוגעים ליישומן של המלצות ה-FATF כדוגמת חובת דיווח של עורכי דין לרשויות בטענה לפגיעה בחיסיון שבין עו"ד לקוח ועוד.
5. ברשימה זו אתמקד בחילוט בהליך פלילי בשלב החקירה. בנוסף, לא אדון בהליך חילוט אזרחי.
6. ראו, למשל, דברי השופט ריבלין בע"א 8679/06 חביץ נ' מדינת ישראל, פסקה 9 (פורסם בנוב, 30.12.2008), כי "הסדרי חילוט ככלל מהווים אמצעי רב עוצמה במסגרת המאמץ לביעור תופעה עבריינית" (להלן: עניין חביץ).
7. ביחידות הארציות של המשטרה הפועלות תחת להב 433 ומובילות את הטיפול בתיקי הלבנת הון, הוקצו תפקידים ייעודיים לעיסוק בחילוט ותפיסת הרכוש בשלב החקירה ובכל מחוזות הפרקליטות הוקמו חוליות אכיפה כלכלית. לפי נתונים רשמיים, בשנים 2016-2018 תפסה המשטרה כ-4.2 מיליארד ש"ח בהליכי אכיפה כלכלית. רכוש שחולט מופקד בקרן החילוט של האפוטרופוס הכללי. בשנת 2018 הוחזקו בקרן חילוט הלבנת הון בחילוט זמני מעל 600 מיליון ש"ח (מבקר המדינה דוח שנתי 70ב' המאבק בפשיעה באמצעות אכיפה כלכלית וחילוטים" 1711, 1720, 1725 (2020) (להלן: דוח מבקר המדינה 70ב'); בשנת 2018 הוגשו בידי הפרקליטות בקשות לחילוט במסגרת כתבי אישום בהיקף של כ-262 מיליון ש"ח (פרקליטות המדינה דוח סיכום שנת הפעילות של פרקליטות המדינה לשנת 2018 52 (2019)) (להלן: דוח הפרקליטות).
8. סעיפים 3 ו-8 לחוק יסוד: כבוד האדם וחירותו. סעיפים 3 ו-4 לחוק יסוד: חופש העיסוק.
9. מנתוני מבקר המדינה עולה כי נכון ליוני 2019 המתינו תיקי אכיפה כלכלית לבירור דין (מב"ד) וקבלת החלטת הפרקליטות בדבר הגשת כתב אישום בפילוח לפי שנים והיקף תפוסים כדלקמן: מעל לארבע שנים - כ-57 מיליון ש"ח תפוסים; בין שלוש לארבע שנים - כ-94 מיליון ש"ח תפוסים; בין שנתיים לשלוש - כ-286 מיליון ש"ח תפוסים; ובין שנה לשנתיים - כ-866 מיליון ש"ח תפוסים (דוח מבקר המדינה 70ב', בעמ' 1749-1750).
10. משטרת ישראל השנתון הסטטיסטי לשנת 2019 49-51 (אפריל, 2020), מלמד כי אחוז התיקים בהם הוגשו כתבי אישום בשנים 2015-2019 נע בין כ-46% ל-53% מבין כלל התיקים שהועברו לתביעות. גם דוח הפרקליטות המתמחה בתיקי הלבנת הון ואכיפה כלכלית מלמד על אחוז גבוה של סגירת תיקים (שם, בעמ' 51).
11. ראו דיון בהמשך.

החילוט מכוחו של חוק איסור הלבנת הון

דיני החילוט במשפט הישראלי לא הוסדרו מעולם בהסדר אחיד וכולל. נאמר עליהם כי נרקמו זה לזה כ"מעשה טלאים"¹⁴, הנעדר תפיסה רעיונית משותפת או גישה קוהרנטית.¹⁵ ניסיון להסדרת הנושא בחקיקה כוללת טרם הושלם.¹⁶ כלי החילוט מוכר מימים ימימה בסעיף 297 לחוק העונשין, התשל"ז-1977,¹⁷ ובסעיף 39 לפקודת סדר הדין הפלילי (מעצר וחיפוש) [נוסח חדש], התשכ"ט-1969,¹⁸ ונעשה בו שימוש בפקודת הסמים המסוכנים,¹⁹ בחוק מאבק בארגוני פשיעה, תשס"ג-2003, ובדברי חקיקה נוספים.²⁰ ואולם, דומה כי חוק איסור הלבנת הון הוא שהציב את כלי החילוט בפתח המאה ה-21 ככלי אכיפה מרכזי בתחום העבירות הכלכליות.²¹

חוק איסור הלבנת הון כוון במקורו להילחם ישירות ברווח המופק מפשיעה חמורה ומנסחיו ראו לנגד עיניהם בעיקר את המאבק בפשיעה מאורגנת וברווחיה.²² אולם החוק הרחיב את תחולתו מעבר לכך, לרווחי עבירות מקור ובהן עבירות הונאה ומרמה, זיוף ועבירות מס הרחוקות על פי רוב מתופעות של פשיעה מאורגנת.²³ החוק כולל שורה ארוכה של עבירות מקור, המגדירות את הפעילות האסורה שאת פירותיה מבקש החוק למגר, ובכלל זה עבירות כלכליות במהותן. החוק קובע, בין השאר, עבירה שעונשה עד עשר שנות מאסר למי שפעל במטרה להסתיר או להסוות מקורו של רכוש אסור, ועבירה שעונשה עד שבע שנות מאסר למי שפעל ברכוש אסור בידיעה שהוא רכוש אסור, כהגדרתו בחוק.²⁴ החוק אינו מסתפק בחילוט בעין של כספים המוכתמים בעבירה אלא מאפשר גם חילוט "בשווי" של כספים לגיטימיים שאינם קשורים לעבירה, ובכך נוקט בגישה מרחיבה אף ביחס לפקודת הסמים שדורשת זיקה בין הרכוש המחולט לבין העבירה.²⁵ בהתאם לכך, סעיף 21(א) לחוק איסור הלבנת הון קובע כי אם הורשע אדם בעבירה של הלבנת

בפסיקה גובשו כללים מנחים במטרה לאזן בין האינטרס הציבורי למימוש פוטנציאל החילוט לבין הפגיעה בזכויות החשוד ולצמצמה. אולם תמונת המצב הנוהגת אינה משביעת רצון ואף מעוררת דאגה מבחינת כיוון התפתחותה. תחולתו המרחיבה של חוק איסור הלבנת הון מאפשרת לרשויות אכיפת החוק להפעיל סמכויות חילוט מרחיקות לכת, אותן הן מיישמות לעתים בעוצמה חסרת רסן.¹² בדין הקיים אין די כדי להעמיד הגנה נאותה למול הפגיעה הנגרמת לחשוד, במיוחד בשלב החקירה. דברים אלה תקפים גם באשר להצעת חוק לחילוט תקבולי עבירה, המרחיבה, ככלל, אף יותר את סמכויות החילוט של המדינה ומציעה לצמצם את שיקול הדעת השיפוטי ביחס להפעלתן של סמכויות אלו.¹³

בהמשך הרשימה אבקש להאיר קשיים מעשיים ודיוניים בהליך החילוט בשלב החקירה, הנעוצים בגישתו המרחיבה של חוק איסור הלבנת הון ובאופיו הבלתי סימטרי של ההליך הדיוני בו מצוי החשוד בנחיתות מובנית. במסגרת הליך זה, החשוד אינו זכאי לעיון בחומרי החקירה, נטל הראיה שמוטל על כתפי היחידה החוקרת אינו גבוה, ומוגשות בו ראיות חסויות ללא זכות טיעון אפקטיבית של החשוד בנוגע לחשדות. סדרי הדין של הסדרי החילוט הזמני לוקים בחסר וראוי לעצב הסדרים ייעודיים בתחום זה, בין אם בחקיקה ובין אם בפיתוח פסיקתי. אציע כי לאור עקרון ההליך הראוי יש לחתור לדיון בעילת החילוט הזמני בשלב מוקדם ככל הניתן, במעמד שני הצדדים ובגילוי נאות. אדון בארבע סוגיות המקדמות את זכויותיו הדיוניות של החשוד: עיתוי חובת הגילוי של צווי החילוט והרכוש שנתפס; גילוי השווי הכספי של העבירה לפי החשד; פירוט תשתית עובדתית ומשפטית לבקשת החילוט; והרף הראייתי להוכחת פוטנציאל חילוט - מחשד סביר בפועל בראשית החקירה ועד לראיות לכאורה עם התמשכותה ולקראת סיומה.

12. למקרה בולט שזכה לתהודה, ראו: רע"פ 4526/18 **אלוביץ' נ' מדינת ישראל** (פורסם בנבו, 5.8.2018). (להלן: עניין **אלוביץ'**), בו הסיירו החוקרים תכשיטים אישיים ושעונים מבני הזוג החשודים ללא צו שיפוטי ובית המשפט ביקר זאת בחריפות (פס" 9, 15-16, 26 להחלטה). אך ראו: בש"פ 8151/18 **מדינת ישראל נ' אברמוב** (פורסם בנבו, 13.1.2019), שם נקבע כי לא ניתנה "חסינות" לסוגים מסוימים של רכוש מפני תפיסה לצורכי חילוט "בשווי" הגם שדרך המלך היא באמצעות הוצאת צו (פס" 11-12).
13. הצעת חוק סדר הדין הפלילי (חילוט תקבולי עבירה), התשע"ח-2018, ה"ח 1126 1245 (11.7.2018). (להלן: הצעת חוק חילוט תקבולי עבירה); הצעת החוק, העוסקת בחילוט תקבולי עבירה בלבד, קובעת חובה לחלט את שווים מתוך תפיסה לפיה הנדון אינו יכול לרכוש זכות ברכוש שהושג בעבירה. ההצעה מצמצמת את שיקול דעתו של בית המשפט להימנע מחילוט במקרה של עיוות דין בלבד לעומת חובת הנמקה כיום (סעיף 21(א) לחוק איסור הלבנת הון). ההצעה קובעת כי בקשה לחילוט תתברר בנפרד מההליך הפלילי ומאפשרת להגישה תוך 30 יום לאחר הגשת כתב האישום (ולא עם הגשתו). ההצעה מרחיבה את מנגנון החילוט בעקבות קביעה בדבר ניהול אורח חיים עברייני של הנדון וכן קובעת כלל חילוט אף במקרה של צו ללא הרשעה.
14. ע"פ 7593/08 **ריטבלט נ' מדינת ישראל**, פס" 90 (פורסם בנבו, 1.9.2009).
15. ע"פ 1428/08 **עו"ד אורי חורש - המנהל המיוחד של חברת דור עדן חן בע"מ (בפירוק) נ' מדינת ישראל**, פס" 6 (פורסם בנבו, 25.3.2009).
16. הצעת חוק חילוט תקבולי עבירה; הצעת חוק סדר הדין הפלילי (סמכויות אכיפה - המצאה, חיפוש ותפיסה), התשע"ד-2014, ה"ח 867, 574; ע"פ 3390/19 **אביטן נ' מדינת ישראל**, פס" 4 (פורסם בנבו, 21.11.2019). (להלן: עניין **אביטן**).
17. להלן: חוק העונשין. סעיף 297(א) לחוק העונשין קובע כי אדם שהורשע על עבירה לפי סימן ה' שעניינו עבירות שוחד, בית המשפט רשאי בנוסף לעונש שיטיל עליו "לצוות על חילוט מה שניתן כשודר ומה שבא במקומו" וכן מוסמך לחייב את נותן השוחד לשלם לאוצר המדינה את שווייה של התועלת שהפיק מן השוחד.
18. להלן - פקודת סדר הדין הפלילי.
19. סעיפים 36-א36 לפקודת הסמים המסוכנים [נוסח חדש], התשל"ג-1973 (להלן: פקודת הסמים המסוכנים) ותקנות הסמים המסוכנים (סדרי דין לעניין חילוט רכוש), תשי"ן-1990; בש"פ 6665/02 **אופק נ' מדינת ישראל** (פורסם בנבו, 12.8.2002).
20. חוק המאבק בטרור, התשע"ו-2006 ועוד.
21. לפי דוח מבקר המדינה 70, 96% מהתפיסות והחילוסים בשנת 2017 בוצעו מכוח חוק איסור הלבנת הון ורק 4% מכוח שאר דברי החקיקה (עמ' 1722).
22. הצעת חוק איסור הלבנת הון, התשנ"ט-1999, ה"ח 2809, 420 (14.4.2019); להרחבה ראו יעל גרוסמן, רוני בלקין וסאלי ליכט **איסור הלבנת הון: להלכה ולמעשה** (מהדורה שנייה ומורחבת, 2013) (להלן: גרוסמן, בלקין וליכט); גיל עשת "הלבנת הון: הזיקה לעבירות-המקור והוכחתה לנוכח העיקרון של הליך ראוי" **משפט ועסקים** 299 (2009) (להלן: עשת הלבנת הון); גיל עשת "עבירות כלכליות בישראל - החמרה ושובר בצדה" **ספר אדמונד לוי** 485, 499-502 (2017) (להלן: עשת).
23. ראו ע"פ 4980/07 **כהן נ' מדינת ישראל** (נבו, 4.11.10), פס" 30.
24. סעיפים 3(א) 4-1 והתוספת השנייה לחוק בהתאמה. סעיף 3(א) מוגדר "רכוש אסור" בארבעה אופנים: 1. רכוש שמקורו, במישרין או בעקיפין בעבירה; 2. רכוש ששימש לביצוע עבירה; 3. רכוש שאיפשר ביצוע עבירה; 4. רכוש שנעברה בו עבירה.
25. סעיף 36 לפקודת הסמים; עניין **אלוביץ'**, סעיף 12; עניין **אביטן**, סעיף 8 להחלטתו של השופט מינץ.

הכללים שגיבשה הפסיקה, ובהמשך אפנה להארת קשיים בהליך הדיוני.

הסמכות לחילוט זמני ותפיסת רכוש בשלב החקירה יישום בפסיקה

סעיף 23 לחוק איסור הלבנת הון מחיל את הסדרי החילוט שנקבעו בסעיפים 36 עד 37 לפקודת הסמים, בשינויים המחויבים, על עבירות הלבנת הון. סעיף 26(א) לחוק קובע כי סמכויות החיפוש והתפיסה לפי פקודת סדר הדין הפלילי, יחולו, בשינויים המחויבים, גם לעניין רכוש שביחס אליו ניתן לתת צו חילוט לפי החוק ה"ל. סעיף 36(ב) לפקודת הסמים (שהוחל כאמור על עבירות איסור הלבנת הון בשינויים המחויבים) מסמיך את בית המשפט ליתן צו זמני לחילוט בטרם הוגש כתב אישום, על פי בקשה חתומה בידי פרקליט מחוז הנתמכת בתצהיר כי יש יסוד סביר להניח שהרכוש לגביו מבקשים את הצו עלול להיעלם או שעלולים לעשות בו פעולות שימנעו את מימוש החילוט. תחולתו של צו זמני לפי סעיף זה הנה ל-90 ימים אם לא הוגש כתב אישום. כן מוסמך בית המשפט ליתן צו זמני במעמד צד אחד אם סבר שיש חשש לעשייה מידית ברכוש, שתכשיל את חילוטו. תקופו של צו כזה מוגבל לעשרה ימים (שניתן להאריך בעשרה ימים נוספים מטעמים שירשמו), ועל בית המשפט לקיים דיון במעמד הצדדים בהקדם האפשרי תוך תקופת תקופו של הצו.³⁷

סעיף 32 לפקודת סדר הדין הפלילי מונה חמש עילות תפיסה: 1. באותו חפץ נעברה עבירה; 2. עומדים לעבור בחפץ עבירה; 3. החפץ עשוי לשמש ראיה בהליך משפטי בשל עבירה; 4. החפץ ניתן כשכר בעד ביצוע עבירה; 5. החפץ שימש כאמצעי לביצוע העבירה. הפקודה אינה כוללת עילה שישית של תפיסת רכוש בשווי (עילה המוכרת כאמור בסעיף 21(א) לחוק איסור הלבנת הון), אולם בעניין **ברוך** נקבע כי ניתן להחיל את סמכויות התפיסה לפי פקודת סדר הדין הפלילי גם על העילה של תפיסת רכוש "בשווי".³⁸ הלכה זו הביאה להארכת פרק הזמן לתפיסה "בשווי", לפרקי זמן ארוכים בהרבה של שישה חודשים הניתנים להארכות נוספות ללא מגבלה. הדבר נעשה מכוחו של סעיף 35 לפקודת סדר הדין הפלילי והביא לצמצום תדירות פיקוחו של בית המשפט על הליך החילוט בשלב החקירה.³⁹ כן הוקל הנטל על התביעה שאינה

הון (לפי סעיפים 3 או 4 לחוק), הכלל הוא כי יש לחלט רכוש שבבעלותו (בעין או בשווי) שנעברה בו העבירה, ששימש לביצועה, שאיפשר את ביצועה או שיועד לכך או שהושג כשכר העבירה, או כתוצאה מביצוע העבירה, או שיועד לכך. סעיף 21(א) מוסיף כי הימנעות מחילוט תנומק בנימוקים מיוחדים.²⁶

תכליתו של החילוט פורטו בפסיקה ובהן התכלית הקניינית נחשבת המרכזית.²⁷ תכלית זו נועדה לשלול מהעבריינין את פירות העבירה ובכך לפגוע בתמריץ העיקרי לביצועה. תכלית שנייה היא הרתעתית, ומבטאת מסר לעבריינין ולסביבתו כי הרווח שנשלל אינו רק הרכוש "המוכתם" בעבירה אלא כל רכוש אחר עד לשווי הרכוש ש"הוכתם" ולעתים אף רכוש שהועבר לצד שלישי.²⁸ תכלית נוספת שנזכרה בפסיקת בית המשפט העליון היא התכלית העונשית,²⁹ או "מעין עונשית",³⁰ שהמסר הגלום בה הוא סיכון העבריינין לפגיעה כלכלית ולא רק בנטילת פירות העבירה. כמו כן נקבע, כי בטרם יורה בית המשפט על חילוט רכוש בעקבות הרשעה בפלילים, מצווה השופט לתת דעתו גם להשלכות החילוט על עניינו של הנידון והשתלבותו עם רכיביו האחרים של העונש.³¹ נראה כי גישה אחרת שתראה בחילוט כחסר זיקה לשאר רכיבי הענישה לוקה בחסר ובהעדר מבט כולל בדבר פגיעתם המצטברת בנידון, והיא עלולה להוביל לענישה שאינה מידתית המנוגדת לעיקרון היסוד של ענישה אינדיבידואלית.³² מנקודת מבטו של הנידון, החילוט הוא עונש לכל דבר וראוי לאזנו מול רכיבי ענישה אחרים.³³ יתרה מכך, בשונה מקנס המוטל בתום ההליך לאחר הרשעת הנאשם ותוך שקילת מצבו הכלכלי,³⁴ החילוט הזמני מיושם בשלב המוקדם של ההליך להבטחת מימוש פוטנציאל החילוט בסימום ובכך גלום היבט נוסף ממשי של פגיעה בחשוד.

נקודת הזמן הרלוונטית לחילוט הרכוש בשווי או בעין היא כמובן בסיום ההליך לאחר שניתנה לנאשם הזדמנות להתגונן ולצדדים שלישיים זכות טיעון ובית המשפט קבע ממצאים בעניין.³⁵ אולם לצורך שמירת מצב הדברים הקיים ובשל החשש מהברחת רכוש וסיכול החילוט בתום ההליך, שהוא עיקר הרציונל לחילוט הזמני, הופך שלב החקירה לזירה שבה נדרשת מלאכת מחשבת של איזונים, ובהם הצורך בשמירה על זכויות החשוד.³⁶ תחילה אעמוד על הסמכות החוקית לחילוט זמני ועל

26. ראו ע"פ 80/19 **אהוד מאיר שאיבות בע"מ נ' מדינת ישראל**, פס" 14 (פורסם בנבו, 11.8.2019) (להלן: עניין **אהוד שאיבות**); ע"פ 6532/17 **מדינת ישראל נ' חסדי דוד לעדת הבוכרים**, פס" 27 (פורסם בנבו, 8.4.2018) (להלן: עניין **חסדי דוד**); ע"פ 8325/05 **בלס נ' מדינת ישראל**, פס" 20 (פורסם בנבו, 10.1.2007); ע"פ 6212/14 **מדינת ישראל נ' ג'סארי**, פס" 7 (פורסם בנבו, 8.1.2016) (להלן: עניין **ג'סארי**).

27. מתם המוסט רבות בפסיקה הנו "הוצאת בלעו של גולן מפיו" (ראו, למשל ע"פ 8312/17 **ברהמי נ' מדינת ישראל**, פס" 36 (פורסם בנבו, 17.4.2018) (להלן: עניין **ברהמי**); ע"פ 7475/95 **מדינת ישראל נ' בן שטרית**, פ"ד (נב) 385, 410 (1998); עניין **אהוד שאיבות**, פס" 15.

28. עניין **ג'סארי** פס" 7; עניין **אהוד שאיבות** פס" 15; עניין **ברהמי** פס" 36.

29. ע"פ 7646/07 **כהן נ' מדינת ישראל**, פס" ח(6)-(9) (פורסם בנבו, 20.12.2007); ע"פ 5015/99 **התאחדות משפטנים בלתי תלויים נ' מדינת ישראל**, פ"ד נה(1) 657, 664-665 (1999).

30. ע"פ 1982/93 **בנק לאומי לישראל נ' מדינת ישראל**, פ"ד מח(3) 238 (1994); עניין **ג'סארי**, פס" 6. בעניין **אהוד שאיבות**, שניתן בשנת 2019, צוין כי הגישה העונשית ביחס לחילוט אינה נוהגת בפסיקה בשנים האחרונות (פס" 15), אך ראו עניין **בלווא**, שם נזכרה גם התכלית "המעין עונשית" (פס" 32).

31. ע"פ 6234/03 **מדינת ישראל נ' זיתאוי** (פורסם בנבו, 9.3.2005).

32. רע"פ 402/01 **אבו ננאם נ' מדינת ישראל**, פ"ד נו(3) 138, 142 (2002).

33. וראו גרוסמן, בלקין וליכט, ה"ש 22 לעיל, בעמ' 131, הסבורות כי ראוי להתייחס לחילוט כאל עונש לכל דבר, שכן מידת פגיעתו בנאשם דומה למידת פגיעתו של כל רכיב עונשי אחר.

34. סעיף 40 לחוק העונשין.

35. ראו סעיפים 21(ד) ו-22(ד) לחוק איסור הלבנת הון. בנוסף, בסעיף 21(ה) לחוק איסור הלבנת הון מוסמך בית המשפט להעביר את הדיון בחילוט להליך אזרחי במקרה בו טען אדם שאינו הנידון לזכות ברכוש ובית המשפט ראה, מטעמים שירשמו, כי בירור הטענות עלול להקשות על המשך הדיון הפלילי. הסדר דומה קבוע בסעיפים 36 ו-37 לפקודת הסמים.

36. ראו עניין **אהוד שאיבות**, פסקה 17; כן ראו עניין **בלווא**, פסקה 48 לפסק דינו של השופט פוגלמן. כן ראו בש"פ 342/06 **חברת לרנו עבודות עפר בע"מ נ' מדינת ישראל**, עמ' 11 (פורסם בנבו, 12.3.2006) (להלן: עניין **לרנו**). לדיון ראו גרוסמן, בלקין וליכט, ה"ש 22 לעיל; בעמ' 187-213.

37. סעיף 136(ג) לפקודת הסמים.

38. בש"פ 1359/17 **מדינת ישראל נ' ברוך**, פס" 6 ו-11 (פורסם בנבו, 15.3.2017) (להלן: עניין **ברוך**). הנימוק שעמד לנגד עיני בית המשפט היה "קושי יישומי ומהותי מובהק" בחקירת הלבנת הון בשל מגבלת הזמנים של 90 יום לתקופו של צו החילוט עד לכתב אישום, הגם שזו לשון סעיף 136(ב) לפקודת הסמים, אליה מפנה חוק איסור הלבנת הון (ס"ד 9' להחלטת השופט הנדל). כן ראו עניין **אלוביץ**, בפס" 12.

39. סעיף 35 לפקודת סדר הדין הפלילי מסמיך את בית המשפט השלום להאריך את התקופה בת שישה חודשים בתנאים שיקבע. ההארכה אינה מוגבלת לכאורה בזמן, אך נפסק כי עליה להיות לתקופה מוגדרת, לתכלית מסימת ומטעמים ראויים (בש"פ 6686/99 **עובדיה נ' מדינת ישראל**, עמ' 475 (פורסם בנבו, 22.5.2000)).

העשייה להגשים את תכלית התפיסה ללא פגיעה בלתי מידתית בבעל הקניין.⁴⁵ בהתאם לכך, נפסק כי על בית המשפט לבחון לאורך ההליך את ההצדקה להמשך החילוט או התפיסה ואת האמצעים המידתיים לאיזון בין האינטרס הציבורי לבין זכויות החשוד.⁴⁶ כן נקבע כי עם התמשכות ההליך יש ליתן יתר משקל לפגיעה בזכויות הקניין ולהקפיד הקפדה יתרה בשאלת ההצדקה לתפיסה.⁴⁷

הכלל בדבר בחינת "חלופת תפיסה" מגלם את הרציונל לפיו יש לאפשר, ככל הניתן, לחשוד או לנאשם שטרם הורשע לשמור על פעילותו העסקית ויכולתו להמשיך להתקיים בכבוד. בהתאם לכך, בעניין **חסידי דוד** נקבע כי יש להעדיף, ככלל, עיקול ברישום של נכסי מקרקעין על פני תפיסת כספים מחשבונות בנק, במטרה לצמצם את הפגיעה הקניינית שהיא זכות יסוד חוקתית.⁴⁸ בנוסף לכך, ניתן בפסיקה משקל לצורך בשחרור כספים למחיייה⁴⁹ ובשחרור נכסים המשמשים מלאי או אמצעים לפעילות עסקית.⁵⁰ כמו כן, גובש נוהג לפיו יש לשחרר, ככלל, כלי רכב שנתפסו כנגד רישום עיקול והפקדת ערובה בשיעור של כ-30% משווי הרכב.⁵¹ זאת ועוד, הכוח המוקנה למדינה לתפוס ולחלט נכסים של החשוד או של הנאשם שלא בהסכמתם לצורכי ההליך הפלילי, מחייב הכרה בחובת המדינה לשמור על ערכם של הנכסים התפוסים ואף להשיאם, וכן להטיל עליה חבות בשל התרשלות בשמירתם. עיקרון זה הוא פועל יוצא מזכות הקניין ומועגן בחוק ובפסיקה.⁵²

ביקורת על הליך החילוט הזמני לנוכח פערים בין היקפי התפיסה הזמנית לסופית

העקרונות שגיבשה הפסיקה אכן נועדו לשמור על מידתיות ואיזון בין תכליות החילוט לבין זכויות החשוד והנאשם ולאפשר ביקורת שיפוטית על ההליך. אולם דומה כי שורש הקושי נעוץ בכך שהחקיקה וההלכה הקיימות אינן מספקות הגנה נאותה לפגיעה החמורה בחשוד בשל הפרקטיקה הנוהגת בידי רשויות האכיפה של חילוטם ותפיסות רכוש רחבות היקף בשלב החקירה.⁵³ כעולה מנתונים שונים, ישנו פער ניכר של עשרות אחוזים

נדרשת לתצהיר בחתימת פרקליט מחוז לצורך הגשת בקשה לחילוט זמני.⁴⁰ מכוח הלכה זו נוהגות רשויות האכיפה להסתמך, בהתאם לנסיבות, על שני המסלולים - פקודת סדר הדין הפלילי וחוק איסור הלבנת הון - לצורך צו חילוט בשלב החקירה. התרת השימוש בפקודה, כלי שעוצב בעיקרו לתפיסות לצורכי בירור ההליך המשפטי, והרחבתו לעילת החילוט בשווי מכוח חוק איסור הלבנת הון, הביאה להרחבה יתרה של סמכויות החילוט ולצמצום הביקורת השיפוטית על ההליך. בתוך כך, בוטלו בפועל ההסדרים המאזנים שקבע חוק איסור הלבנת הון לשמירה על זכויות החשוד, כגון קציבת פרק זמן מוגבל יחסית עד לדיון במעמד הצדדים ועד להגשת כתב אישום ודרישה לתצהיר פרקליט מחוז.

ההלכה היא כי בטרם מתן סעד זמני של חילוט או תפיסת רכוש, יבחן בית המשפט האם הוכחה בפניו תשתית ראייתית מספקת, המכונה "פוטנציאל חילוט". בהתאם לכך, "על בית המשפט לבחון את דיות הראיות בשלב הלכאורי ולהשתכנע כי קיים 'פוטנציאל חילוט' במובן זה שהראיות לכאורה מקימות סיכוי סביר לכך שבתום ההליך הפלילי יורשע הנאשם בעבירות המיוחסות לו וכי בעקבות אותה הרשעה ניתן יהיה להורות על חילוט רכושו".⁴¹ על בית המשפט להשתכנע כי הצו המבוקש הוא מידתי, וככל הניתן יש לנקוט באמצעים חלופיים לתפיסת רכוש, שפגיעתם בקניינו של הנאשם או החשוד פחותה.⁴² צוין בפסיקה כי דרישת המידתיות נלמדת הן מלשון סעיף 136(א) לפקודת הסמים המפרט את דרכי חילוט הרכוש "מן הקל אל הכבד" והן בהשראת חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו.⁴³

הפסיקה גיבשה שורה של כללים מנחים שנועדו ליצור איזון נאות ביישום הסדרי החילוט הזמניים בשלב החקירה והמשפט. בעניין **לרנו** נקבע כי "עקרונות הדין בדבר תפיסת חפצים בידי המשטרה מחייבים החלת אמות מידה חוקתיות ביישומם" וכי פירוש הדבר הוא כי חייב להימצא מקור סמכות לעצם תפיסת החפץ (מניעת, צפי בחילוטו בתום המשפט או צורך כראיה במשפט).⁴⁴ כן נקבע כי קיומו של מקור סמכות לתפיסתו של חפץ אינו מצדיק בהכרח את המשך החזקתו לאורך זמן ויש לבחון אם מתקיימת עילה להמשך התפיסה, ואם יש כזו - האם קיימת "חלופת תפיסה" נאותה

40. וראו גרוסמן, בלקין וליכט, ה"ש 22 לעיל, בעמ' 197, המציינות כי תצהיר פרקליט מחוז נועד להחלפת הגשתו של תיק חקירה מלא לעיון השופט, שכן עדיין לא נאספו כל הראיות המאפשרות הגשת תיק מלא; כן ראו בש"פ 6159/01 **אבו עמר נ' מדינת ישראל**, פ"ס 15 (פורסם בנבו, 8.10.2001) (להלן: עניין **אבו עמר**).
41. ע"פ 5140/13 **מדינת ישראל נ' אוסקר**, פ"ס 9 (פורסם בנבו, 29.8.13); ע"פ 5763/12 **מדינת ישראל נ' בן יעיש**, פ"ס 12 (פורסם בנבו, 21.10.2012); עניין **חסידי דוד**, פ"ס 29; עניין **אהוד שאיבוב**, פ"ס 17.
42. בש"פ 6817/07 **מדינת ישראל נ' סיטבון**, פ"ס 36 (פורסם בנבו, 31.10.2017) (להלן: עניין **סיטבון**); כן ראו עניין **לרנו**: "קווי הבחינה ומסגרת הניתוח החוקתי דומים אלה לאלה, בשל התכלית המשותפת העומדת ביסוד חובת האיזון: להגביל את מידת הפגיעה באדם - הן בגופו והן ברכושו, עד למינימום ההכרחי הנדרש להשגת האינטרס הציבורי. כך הוא לעניין מעצר אדם, וכך הוא לעניין תפיסת חפצים בטרם נשפט והורשע" (עמ' 8 להחלטת השופטת פרקצ'יה).
43. עניין **אהוד שאיבוב**, פ"ס 17; בש"פ 7715/97 **חגי' נ' מדינת ישראל**, פ"ד נב(14) 18 (1998) (להלן: עניין **חגי'**); ע"פ 6145/15 **פישר נ' מדינת ישראל**, פ"ס 21 (פורסם בנבו, 25.10.2015) (להלן: עניין **פישר**); עניין **סיטבון**, פ"ס 36.
44. עניין **לרנו**, עמ' 14; עניין **חגי'**, בעמ' 17-18.
45. עניין **לרנו**, עמ' 8. בש"פ 6686/99 **עובדיה נ' מדינת ישראל**, פ"ד נד(2) 471, 464 (2000); רע"פ 1792/99 **גאלי נ' מדינת ישראל**, פ"ד נג(3) 312, 323 (1999) (להלן: עניין **גאלי**).
46. עניין **לרנו**, בעמ' 8 ו-14; עניין **גאלי**, בעמ' 323.
47. עניין **ברוך**, בפ"ס 10. בש"פ 7446/12 **די. אב. דיאמונדס (2007) בע"מ נ' מדינת ישראל** (פורסם בנבו, 1.11.2012).
48. עניין **חסידי דוד**, פ"ס 39; בש"פ 7257/19 **פלוני נ' מדינת ישראל**, פ"ס 7 (פורסם בנבו, 14.11.2019); ליישום כלל זה ראו החלטת השופט אבנון בה"ת 74415/07/19 (שלום ראש"צ) **חאג' יחיא נ' מדינת ישראל**, עמ' 7 (פורסם בנבו, 17.11.2019) (להלן: עניין **חאג' יחיא**).
49. רע"פ 1306/17 **פלוני נ' מדינת ישראל** (פורסם בנבו, 10.2.2017). וכן ראו סעיף 36(ג) לפקודת הסמים הקובע סייגים לחילוט רכוש מקום בו נוכח בית המשפט כי "לבעל הרכוש שיחולט ולבני משפחתו הגרים עמו יהיו אמצעי מחיה סבירים ומקום מגורים סביר".
50. עניין **חאג' יחיא**; ע"פ 6009/19 **ביידון נ' מדינת ישראל** (פורסם בנבו, 23.10.2019). בהצעת חוק חילוט תקבולי עבירה נקבע סייג למתן צו זמני לגבי רכוש העלול להביא להפסקת פעילותו השוטפת של העסק כדי "להגן על פעילותו של העסק ולמנוע את סגירתו" (ס' 23(ג) ועמ' 1141). כן נקבעה אפשרות למימון הוצאות סבירות לייצוג משפטי בחלק מהרכוש לגבי ניתן צו זמני (ס' 23(ד) ועמ' 1142).
51. בש"פ 3616/11 **זגורי נ' מדינת ישראל**, פ"ס 16 (פורסם בנבו, 24.5.2011); בש"פ 5550/08 **שמעון נ' מדינת ישראל**, פ"ס 6 (פורסם בנבו, 8.7.2008); נוהל משטרת ישראל 300.01.306 "הטיפול בכלי רכב המיועדים לחילוט" 26 (17.8.2014); והשוו בש"פ 5630/13 **כוכב נ' מדינת ישראל**, פ"ס 12 (פורסם בנבו, 25.8.2013), שם הועמדה ההפקדה על 25% משווי הרכב.
52. רע"פ 7600/08 **אברם נ' מדינת ישראל**, פ"ס 13-12 (פורסם בנבו, 7.4.2009); סעיפים 38 ו-41 לפקודת סדר הדין הפלילי; עניין **חאג' יחיא**, עמ' 6; בש"פ 10015/07 **אביטל נ' מדינת ישראל** (פורסם בנבו, 23.12.2007).
53. ראו עניין **אלוביץ** שם ציין השופט עמית כי הוראותיו של חוק איסור הלבנת הון "גורפות ורחבות" והוקנו על פני סמכויות חילוט נרחבות (פ"ס 21); ראו גרוסמן, בלקין וליכט, ה"ש 22 לעיל, בעמ' 128; עשת, ה"ש 22 לעיל, בעמ' 499-501.

בין היקפי התפיסה הזמנית לבין היקפי החילוט המצומצמים יותר בהכרעות שיפוטיות בסיום ההליך.⁵⁴ כן מסתבר שחלק מהרכוש התפוס משמש לקנסות ותשלומי מס, ויש בכך קושי שכן הללו זרים למטרות התפיסה אף אם משרתים בכך את אינטרס המדינה.⁵⁵ פער זה מאיר באור בעייתי את ההצדקות להיקפי התפיסה הרחבים הנוהגים בשלב החקירה.

יתרה מזו, בית המשפט העליון עמד על כך שלצד הרטוריקה הקוראת להחמרה בעבירות הלבנת הון, בפועל לא נוהגים בתי המשפט לחלט כספים כשרים ששימשו לביצוע עבירות הלבנת הון, להבדיל מכספי עבירות מקור או רווחי עבירה.⁵⁶ דומה כי אף בכך יש כדי להצביע על גישה זהירה יותר של בתי המשפט בחילוט בסיום ההליך אל מול היקפי התפיסה הזמנית בתחילתו. למרות זאת, רשויות החוק נוהגות לפנות בבקשות להטיל רשתות חילוט זמניות רחבות ללא מבט מסייג או צופה פני עתיד וללא איזון של ממש למול הפגיעה המידית בזכויות החשוד. את יתרת הרשימה אקדיש להארת קשיים בהליך החילוט הזמני. תחילה אגע בקשיים הנוגעים לצווי החילוט, ובהמשך אתייחס לקשיים בהליך הדיוני לאחר הוצאתם. בתוך כך אציע להיעזר בעיקרון של הליך ראוי לשמירה על זכויות החשוד.

קשיים בנוגע לצווי החילוט - הוצאתם במעמד צד אחד, תחולתם ויישומם

צווי החילוט מיושמים לראשונה על פי רוב בירת החקירה החולשת על הליך החילוט הזמני: זירה דיונית א-סימטרית בה עדיפות מובנית ליחידה החוקרת על פני החשוד, הנהנית מנגישות לשופט ומוסמכת להגיש ראיות חסויות בעוד החשוד אינו זכאי לעיון בחומרי החקירה. נוסף על כך יצוין, כי בחקירות כלכליות מתנהלת על פי רוב חקירה סמויה למשך פרק זמן מסוים בו נאספות ראיות. זו הופכת גלויה במועד המכונה מועד "הפרוץ", שבו מעוכבים או נעצרים חשודים לחקירה. הנוהג המקובל הוא כי בסמוך לקראת מועד "הפרוץ" ולצד בקשות המעצר, ככל שישנן כאלה, מגישה היחידה החוקרת את הבקשות לצווי חילוט לשופט תוך או לשופט אשר בפרשות מורכבות מלווה את החקירה, בוחן את חומרי החקירה ואת פעולות החקירה הנדרשות הן לצורכי המעצר הן לצורכי חילוט הרכוש. בקשות החילוט שאושרו בצווים מופעלות בדרך כלל בסמוך או במקביל ל"פרוץ" - מועד עיכוב ומעצרו של החשוד, זאת כדי למנוע מצב של ידיעה מוקדמת של הנוגעים בדבר או אפשרות של סיכול בקשות החילוט. מצב דברים זה מביא לכך שבקשות החילוט מוגשות על ידי היחידה החוקרת לעיונו של השופט במעמד צד אחד וללא מתן זכות טיעון של החשוד.

למעשה, בשל השימוש במסלול של תפיסת תפוסים לפי פקודת סדר הדין הפלילי, על פני הסדרי החילוט הזמני שנקבעו בחוק איסור הלבנת הון, לא מתקיים דיון במעמד שני הצדדים בסמוך להוצאתו של צו החילוט. השלב הראשון שבו ייחשף לראשונה השופט לטענות של החשוד בהקשר זה יהיה רק במסגרת בקשה שיגיש החשוד לפי סעיף 34 לפקודה לביטול צו חילוט או תפיסה, או אגב דיוני מעצר הימים שיתקיימו לאחר מועד "הפרוץ". התוצאה היא כי בשלב הוצאת צווי החילוט לא מתקיימת ביקורת שיפוטית לבחינת הצדקת החילוט אלא על יסוד טענות היחידה החוקרת במעמד צד אחד. הרציונל שלא לחשוף בפני החשוד את הכוונה להוצאת הצווים כדי שלא לסכלם הוא מובן, אולם יש בו כדי ליצור נקודת פתיחה דיונית ממנה ממודר החשוד. בנוסף, לתפיסת רכוש בהיקף נרחב ללא שמיעת החשוד עלולות להיות השלכות קשות עליו, על קרוביו וסביבתו. במיוחד כאשר היא מצטרפת ללחצים בהם נתון החשוד בשל החקירה ומעצר ימים ככל שהוטל, וישנו חשש כי החילוט הזמני ישמש אמצעי לחץ בחקירה.

ניתן לסבור, אמנם, כי היכרות טובה של השופט עם חומרי החקירה, כמי שמלווה את החקירה בשלב מעצר הימים ובמקביל לכך אמון על בחינת הבקשות לצווי חילוט של המשטרה, תאפשר ביקורת שיפוטית אפקטיבית יותר על החקירה ובכלל זה ההצדקות למעצר ולחילוט. אלא שבפועל הדברים אינם כה פשוטים ומובהקים. ליחידה החוקרת מעמד דיוני עדיף כאמור, ביכולתה להציג חומרי חקירה חסויים לעיון השופט והיא הניתנת מנגישות בלתי אמצעית אליו.⁵⁷ בכל אלה יש כדי ליצור כאמור זירה דיונית בלתי שוויונית גם לאחר שהוצאו צווי החילוט.⁵⁸

סוגיה נוספת נוגעת לתחולתם של צווי החילוט והתפיסה. החילוט עניינו כזכור הקפאת מצבת נכסי החשוד, כדי להבטיח את מימוש חילוט ככל שיורשע בתום ההליך. אולם אילו זכויות הן נושא לחילוט? ובאיזה מועד? האם התפיסה הזמנית מוגבלת לנקודת זמן אחת ויחידה, בדרך כלל בסמוך לעת ה"פרוץ", או שמא רשאית היחידה החוקרת לשוב ולפנות בבקשות לחילוט זמני שיהפוך למעין "חרב מתהפכת" מעל ראשו של הנידון לכל אורך ההליך? באשר לסוג הרכוש שייחשב בר חילוט, סעיף 21(ב) לחוק איסור הלבנת הון קובע כי רכושו של הנידון הוא "כל רכוש שנמצא בחזקתו, בשליטתו או בחשבונות".⁵⁹ מניעת חילוט מכוח זכויות צדדים שלישיים המכונים "טוענים לזכות" עשויה לקום בהתאם לשני מסלולים - קנייני ואובליגטורי.⁶⁰ מנגד, בקשות החילוט המוגשות על ידי היחידה החוקרת אינן מתמצות במצבת הנכסים שבחזקת החשוד אלא מכוונות לעתים לנכסים

54. דוח מבקר המדינה 270, עמ' 1788; דוח הפרקליטות, בעמ' 53-54; דוח FATF, בעמ' 81. להמחשה, בעניין **בלווא** הוגדלו בערעור היקפי החילוט שנפסקו בבית המשפט המחוזי אך בפועל חולט רכוש בשווי 36% (ברזילאי), 40% (קופר) ו-100% (בלווא) מהתפיסה הזמנית. בע"פ 3725/19 **מדינת ישראל נ' זידאן** (פורסם בנבו, 27.1.2020) (להלן: עניין **זידאן**), חולט רכוש בשווי 63% מהתפיסה הזמנית. ראו גם ע"פ 8345/15 **אוהנה נ' מדינת ישראל** (פורסם בנבו, 19.9.2017). נטען כי נטיית בתי המשפט לצמצם את היקפי החילוט שנקבעו בראשית ההליך בעקבות התמשכות ההליכים המשפטיים נאמדת במאות מיליוני שקלים (דוח מבקר המדינה 270, עמ' 1777).

55. דוח הפרקליטות, בעמ' 55.

56. ראו עניין **חסדי דוד**, פס" 39 להחלטה. באותו מקרה ביקשה התביעה לחלט כספים בהיקף 6.8 מיליון ש"ח (פי 12 מהיקף עבירת המקור שעמדה על 522,000 ש"ח). בית המשפט קבע כי ישנה תשתית ראייתית לכאורית להלבנת הון בהיקף 6.8 מיליון ש"ח (כספי עבירת המקור שעורבבו עם כספים כשרים) אך הורה על תפיסה זמנית בהיקף 2.5 מיליון ש"ח (פי 5 מעבירת המקור ו-36% מהיקף עבירת הלבנת הון).

57. ראו סעיף 15 לחוק סדר הדין הפלילי (סמכויות אכיפה- מעצרים), התשנ"ז-1996 (להלן: חוק המעצרים). סעיף זה מהווה חריג לכלל הרגיל לעריכת דיון משפטי במעמד שני הצדדים ובגילוי הדדי. סעיף 15(א)(2)(ג) ו-15(ג) לחוק מאפשרים לשוטר להגיש חומר חסוי שיועמד לעיון השופט בלבד, יסומן ויוחזר לשוטר לאחר העיון. סעיף 15(ה) מאפשר לשוטר להשיב לשאלה לידיעת בית המשפט בלבד או לפרט עובדות או מידע שעליהם מתבססת בקשת המעצר. השופט רשאי להסתמך על מידע זה "אם מצא כי מתן התשובה או גילוי העובדות או המידע בנוכחות החשוד וסנגורו עלול לפגוע בחקירה או באינטרס ציבורי חשוב אחר". סעיף 15(ו) מתיר לשופט להיקף לראיות אף אם אינן קבילות במשפט. סעיף 15(ז) קובע כי הדיון יתועד בפרוטוקול מבלי לגלות תוכנו של חומר חסוי.

58. ראו נוהל נשיאת בית המשפט העליון 18-1 "ממשק העבודה בין שופטים ובין גורמי תביעה וחקירה בבקשות לפני הגשת כתב אישום" (1.7.2018); צוות הבדיקה הבכיר לבחינת ההיבטים המערכתיים של ממשק העבודה בין שופטים הדנים בבקשות לפני הגשת כתב אישום ובין גורמי תביעה **בסיכום והמלצות** (אפריל 2018), בעקבות "פרשת המסרונים" שנדונה בבג"ץ 6301/18 **השופטת רונית פוזנסקי נ' שרת המשפטים** (פורסם בנבו, 27.12.2018).

59. וראו הגדרתו הרחבה של "רכוש" בסעיף 1 לחוק איסור הלבנת הון: "מקרקעין, מיטלטלין, כספים וזכויות, לרבות רכוש שהוא תמורתו של רכוש כאמור, וכל רכוש שצמח או שבא מרווחי רכוש כאמור".

60. עניין **חביני**. אף השוו עניין **סיטבון**; גרוסמן, בלקין וליכט, ה"ש 22 לעיל, בעמ' 174-175.

שלישיים בעלי עניין ברכוש.

דיון במעמד הצדדים בהליך החילוט הזמני לאור העיקרון של הליך ראוי

לאחר שהוצא צו חילוט ודבר קיומו נחשף בפני החשוד, ניתנת לו, כאמור לראשונה, אפשרות לעתור לבית המשפט כנגד תקופו של הצו, לבקש לצמצמו, להציע חלופות תפיסה וכיוצא בזאת. בהקשר זה ניתן להיעזר בעיקרון של הליך ראוי. הזכות להליך הוגן היא זכות יסוד הנגזרת מזכותו של הנאשם למשפט הוגן (Fair Trial), במסגרתו יש לאפשר לו להתגונן מפני טענות המדינה.⁶⁴ הזכות להליך ראוי הוכרה במשפט הישראלי בעקבות חקיקת חוקי היסוד ובהתאם לכך נקבע כי "זכותו של נאשם למשפט הוגן היא חלק מכבוד האדם שלו".⁶⁵ עיקרון זה מוכר בפסיקתו של בית המשפט העליון.⁶⁶ זכותו של הנידון להליך ראוי אינה מוגבלת לשלב העמדתו לדין ויש להחילה בהתאמות הנדרשות ואף ביתר שאת בשלב החילוט הזמני בחקירה לנוכח הפגיעה בקניינו של מי שעומדת לו חזקת החפות.⁶⁷ להבטחת זכויות החשוד בהליך ראוי, לאחר שניתן ויושם צו החילוט במעמד צד אחד, ראוי כי דרך המלך תורה על קיום דיון בהקדם בנושא החילוט במעמד שני הצדדים בו ייחשפו בפני החשוד העובדות והטעמים ביסוד בקשת היחידה החוקרת לחילוט, ובשים לב לשיקולי החקירה. קיומו של דיון בעל שני פנים אלה - במעמד שני הצדדים ובחשיפה נאותה של נימוקי בקשת החילוט - יבטיח ביקורת שיפוטית על התנהלות רשויות האכיפה ויאפשר לחשוד להישמע.⁶⁸

בשלב דיוני זה נדרש בית המשפט לעיצוב הסדרי ביניים לאורך תקופה שעשויה להיות ממושכת ביותר בנוגע למצבת הנכסים התפוסים. התקדמות והתכנסות החקירה, גם אם בקצב איטי יותר ואינטנסיבי פחות מאלה שאפיינו אותה בשלב מעצר הימים, אמורה לתרום להתבהרות יחסית של התמונה מבחינת מצבת הנכסים התפוסים מזה, אל מול אופי החשדות והיקפם הכספי מזה. הפגיעה בחשוד, בשל תפיסת נכסים ולו לזמן קצר, עלולה להיות חמורה ואף בלתי הפיכה. להמחשה, גם הקפאה קצרת טווח של חשבונות עסקיים של חברה פעילה הנזקקת למסגרת שוטפת של אשראי עלולה לגרום מיידיית לפגיעה בתזרים וביכולת העמידה בהתחייבויות ולהשבתת פעילותה. ליחידה החוקרת יש עניין בשמירה על מצבת הרכוש וערכו אולם זאת מטעמיה שלה - בשל רצונה לשמור את פוטנציאל החילוט

הרשומים או מוחזקים בידי צדדים שלישיים וכן יתרות זכות של החשוד אצל צדדים שלישיים.⁶¹

יתרה מזו, הפרקטיקה מלמדת על פניות של רשויות התביעה לחילוט בשלב החקירה של יתרות זכות עתידיות של חשודים (למשל דמי שכירות עתידיים מנכסים או תמורה בעבור עבודה), אף אם אלה אינן קשורות לעבירה הנחקרת ואינן יכולות להיחשב כפירותיה.⁶² לטעמי, גישה זו פסולה ויש בה לא רק פגיעה בקניין, ובחופש העיסוק אלא אף באוטונומיה של החשוד לכלכל צעדיו, שכן היא הופכת את היחידה החוקרת ל"שותפה" בפירות קנייניו ובכוח השתכרותו - בהווה ובעתיד. גישה זו אינה מתיישבת עם נוסחו של סעיף 21(ו) לחוק איסור הלבנת הון, המאפשר בקשה לחילוט נוסף, אולם מוגבל לשלב שלאחר העמדה לדין ואף זאת רק אם נתגלה רכוש נוסף.⁶³ כמו כן, פתיחת פתח לשיטה של בקשות חילוט חוזרות ונשנות בשלב החקירה פוגעת ביכולת החשוד להסתמך על בקשות החילוט הידועות לו בזמן נתון ולהפחית מיכולתם של הצדדים להגיע להבנות דינויות עם התמשכות ההליכים. זו עלולה לתמוך התנהלות שרירותית ולעתים בעייתית של היחידה החוקרת ואף לפגוע ביכולתו של בית המשפט לאון נכונה בין היקף העבירות לפי החשד לבין מצבת הנכסים.

שאלה קשורה נוגעת לפרק הזמן ליישום צו החילוט. הפרקטיקה מלמדת על מקרים בהם עוכב יישומם של חלק מצווי החילוט בידי היחידה החוקרת לפרקי זמן של חודשים ממושכים תוך הסתרתם בתקופה זו מהחשוד. היות שמדובר בצווים שהוצאו במעמד צד אחד, ראוי למנוע מצב דברים זה ולהתוות כלל לפיו חובה על היחידה החוקרת ליישם בהקדם האפשרי ובסמוך לאחר חתימתם. חובה זו יסודה בעקרונות ההגיונות, תום הלב המנהלי והמידיות, כמו גם מניעת זילות של החלטות שיפוטיות, לבל יוותרו כ"אבן שאין לה הפוכין" לפי רצונה של היחידה החוקרת. עצם הפנייה במעמד צד אחד לקבלת צו שיפוטי שנועד להגביל באופן מיידי ומעשי את יכולתו של החשוד לפעול ברכושו ובקניינו, וייתכן שאף נוגע לזכויותיהם של צדדים שלישיים, מחייבת יישום מהיר ככל שניתן בנסיבות העניין. ככל שהיחידה החוקרת לא עשתה כן תוך פרק זמן סביר וקצר שמן הראוי לתחמו בימים, היא תהיה מנועה מיישום הצו. ככל שתבקש לחדשו, תחויב לפנות בבקשה חזרת לבית המשפט תוך הצדקות שינוי הנסיבות בטעמים חריגים בלבד שיש להגבילם, ככלל, לסיכול מכוון של הצו בידי החשוד או צדדים

61. סעיף 21(ג) לחוק איסור הלבנת הון מאפשר מימוש צו חילוט מתוך רכוש של אדם אחר שהנידון מימן את רכישתו או שהעביר לאותו אדם בלא תמורה, אולם זאת בסייג שלא יחול לגבי רכוש שמימן הנדון או שהעביר לאדם האחר לפני ביצוע העבירה נושא החילוט. סעיף 21(ד) קובע סדרי דין להשמעת טענות הנוגעים בדבר בטרם חילוט כאמור.

62. ראו ה"ת (שלום ראש"צ) 34351/04/20 **מדינת ישראל נ' גורנר** (2.7.2020). (להלן: עניין **גורנר**), שם דחתה השופטת עינת רון את עתירת היחידה החוקרת לפרשנות צו חילוט לפיה יכול יתרות זכות עתידיות של החשוד ותברות שבבטלותו מצדדים שלישיים בגין מתן שירותים בפרויקטים שאינם קשורים לחשדות בעניינו. ביהמ"ש קבע כי "גם במקרה של סעיף 21(ו) [לחוק איסור הלבנת הון - ג.ע.], הרי שלא מדובר בסכומי כסף שטרם באו לעולם, כי אם בסכומי כסף ו/או ברכוש קיים ו/או אשר נתגלה למבקשת בשלב מאוחר יותר, לאחר הגשת כתב האישום. אז צריך התובע להגיש בקשה לתיקון כתב האישום ולבקש לחלט את הסכום". והשוא: צ"א (מחוזי י-ם) 71503/01/18 **מדינת ישראל נ' בן מיכאל** (פורסם בנבו, 5.9.2019), פס' 107, שם התקבלה בקשת המדינה לאחר העמדה לדין לחילוט דמי שכירות מדידות שנטען כי נרכשו מכספי הלבנת הון והנן פרי עבירה. הנמקת ההחלטה נסמכה גם על כך שההתנגדות לבקשה לא הועלתה על ידי בעל הרכוש אלא אחר.

63. עניין **גורנר** וכן ראו סעיף 36א(ה) לפקודת הסמים.

64. הרעיון של הליך ראוי הוא אבן יסוד חוקתית במשפט האמריקאי (תיקונים 5-6 לחוקת ארצות הברית משנת 1791) ואף הונחל במפורש במשפט האנגלי מאז הכפפתו בשנת 1998 לאמנה האירופית לזכויות אדם וחירויות יסוד (ראו עשת, הלבנת הון, ה"ש 22 לעיל), בעמ' 342.

65. אהרן ברק "כבוד האדם כזכות חוקתית" **הפרקליט** מא 271, 281 (1994).

66. בש"פ 537/95 **גנימאת נ' מדינת ישראל**, פס' 21 ואילך (פורסם בנבו, 12.11.1995); רע"פ 9718/04 **מדינת ישראל נ' נואורה** (פורסם בנבו, 25.11.2007).

67. רינת קיטאי סגנר **שילת החירות בטרם הכרעת דין** 78-70 (2011); בש"פ 8087/95 **זאדה נ' מדינת ישראל**, פס' 7-8 (פורסם בנבו, 15.4.1996). (להלן: עניין **זאדה**); בש"פ 1000/05 **חסידי נ' מדינת ישראל**, פס' ח' (פורסם בנבו, 1.3.2005).

68. השוו למבחנים למתן סעד זמני הנהוגים בהליכים אזרחיים: על מבקש הסעד להוכיח קיומה לכאורה של עילת תביעה שסיכוייה טובים וכי מאזן הנוחות נוטה לטובתו (תקנה 362 לתקנות סדר הדין האזרחי, התשמ"ד-1984; אורי גורן **סוגיות בסדר דין אזרחי** 855 (מהדורה 12, 2015); כן ראו פרק ט"ו וסעיפים 95, 103, ו-109 לתקנות סדר הדין האזרחי, התשע"ט-2018). שקילת סיכויי התביעה קשורה ב"מקבילית כוחות" למאזן הנוחות: ככל שסיכויי התביעה גבוהים, כך תוקל זרישת מאזן הנוחות ולהיפך (רע"א 3533/09 **נציגות הבית המשותף נ' עיון**, פס' 9 (פורסם בנבו, 1.9.2009)). מאזן הנוחות נחשב שיקול מרכזי בשלב הסעד הזמני (בר"מ 301/03 **אחים סקאל בע"מ נ' רשות שדות התעופה** (פורסם בנבו, 18.3.2003)). נראה כי נטל הראייה לחילוט פלילי בשלב החקירה צריך שיהיה גבוה מנטל ההוכחה לכאורי לסעד זמני בהליך אזרחי. בנוסף, למול החשש לסיכול החילוט, יש לבחון האם עניינו של החילוט בשימור מצב קיים או בשינוי ממשיל לרעה של מצבו של החשוד. יתרה מזו, בדין האזרחי מבקש ערובות להבטחת נזקיו נדרש להפקדת ערובות להבטחת נזקיו של הנתבע ככל שהתביעה תידחה. יש לפתח את הדינים המטילים חבות על המדינה לנזקי החשוד שרכושו חולט אשר יהוו גורם מוסך מפני חילוט בלתי מידיתי ביתר, ובכלל זאת הטלת התחייבות על המדינה לפיצוי כתנאי לחילוט.

בסיום ההליך.

בעיכוב הבאתו לידיעת החשוד יש כדי לפגוע בזכות הטיעון.

ב. השווי הכספי של העבירה לפי החשד

בדומה לחובה להביא בהקדם לידיעת החשוד את הרכוש שנתפס, ראוי ליידעו גם בשווי הכספי של העבירה לפי החשד. אמנם, אופי החשדות והיקף העבירה אינם סופיים בדרך כלל בשלב ה"פרוץ" או בסמוך לו, ועשויים להשתנות תוך כדי התקדמות החקירה. עם זאת, כאן טמונה נקודה חשובה - השוואה בין השווי הכספי של העבירה לפי החשד לבין שווי הרכוש שנתפס הוא תנאי מקדמי להצדקת החילוט הזמני, שהרי זה נועד להבטחת חילוט בסיום ההליך בעין או בשווי העבירה ככל שהנאשם יורשע. אין אפוא הצדקה חוקית לחילוט זמני או לתפיסת רכוש של החשוד בשלב החקירה **מעבר** לשווי הכספי של העבירה בה נחשד.⁶⁹ בשלביה הראשונים של החקירה, היחידה החוקרת עשויה להימנע מגילוי השווי הכספי של העבירה, מתוך רצון כנראה לשמור על טווח פעולה בחקירה.⁷⁰ ראוי כי בית המשפט יקפיד כי מידע מפורט ככל הניתן יומצא לחשוד בהקדם האפשרי, ויבחן בעין ביקורתית טענה מצד היחידה החוקרת כי שיקולי חקירה או חיסיון מצדיקים את אי גילוי השווי הכספי של העבירה לחשוד בשלב זה.

ג. פירוט תשתית עובדתית ומשפטית לעילת החילוט

בשלב החקירה ובטרם הועמד לדין לא קמה לחשוד שרכושו חולט זכות עיון בחומרי חקירה.⁷¹ מצב דברים זה, פועל יוצא מהחקירה המתנהלת, פוגם עד מאוד ביכולתו של החשוד לטעון כנגד עילת החילוט בהתייחס לחשדות המיוחסים לו.⁷² זירת טיעון זו באשר לחשדות נותרת אפוא כמעט לחלוטין לשליטתן של רשויות התביעה ופרשנותן המרחיבה, בשלב בו נדרש נטל ראיה קל יחסית, כאשר הראיות מוגשות במעמד צד אחד ואינן נבחנות בקפידה כפי שנעשה בשלב המשפט. אמנם, ההנחה היא כי לחשוד נתונים ומידע אודות רכושו שלו, אולם הצדקתה של עילת חילוט, ולו זמנית, מערבת במובהק שיקולים הנוגעים לאופי החשדות והיקפם.

לפיכך יש צורך בניבוי כלליים שיבטיחו פירוט נאות של התשתית העובדתית והמשפטית שביסוד עילת החילוט, אף בשים לב לשיקול של מיצוי החקירה והחשש משיבושה. תשתית זו ראוי שתכלול למצער את סעיפי החיקוק המיוחסים לחשוד ותמצית העובדות והטענות המיוחסות ובגדר זאת מסגרת התקופה הרלוונטית (זאת כאמור בנוסף לשווי העבירה שנידון לעיל). פירוט זה נדרש כדי לאפשר לחשוד זכות אפקטיבית למענה. על דרגת הפירוט להיות גבוהה לטעמי מה"תמצית" הדלה הנהוגה בבקשה למעצר ימים בידי

סמכויות החילוט מופעלות בעיקר בסמוך לעת ה"פרוץ" כמכשע על רכוש של החשוד, תוך שימוש בכל עוצמתה של המדינה, בעוד החשוד "שבו" בידי היחידה החוקרת בהקשרים מסוימים מאילוצים מעשיים. כך למשל, החשוד נאלץ לעתים רבות להסכים להקפאה מידית של חלק ניכר מהכספים שנתפסו בעת ה"פרוץ" והעברתם לקרן החילוט, כמו גם להסכמות בנוגע לרכוש נוסף, בתמורה להסכמה לשחרור מהיר של חשבונות הבנק אשר במציאות המודרנית כמעט ולא ניתן להתנהל בלעדיהם. עמידה של החשוד על טענותיו עלולה לעכב את שחרור החשבונות שהוא חיוני על פי רוב לפעילות עסקית ואף לצרכי היום יום. היחידה החוקרת ערה לכך ומפעילה מנופי לחץ בהתאם. אף שחרור נכסים, או חלקם, וכספים לצורכי מחיה עם התמשכות ההליך, נעשה לעתים באופן מדוד ובלתי מספק על ידי היחידה החוקרת ודורש לא פעם פניות חוזרות לבית המשפט.

בכללם של דברים, תמונת המצב בפרקטיקה הנוהגת אינה מספקת הגנה דינונית נאותה לחשוד אל מול סמכויות חילוט נרחבות של המדינה וראוי לחשוב על פתרונות מאזנים בנדון. בראי העיקרון של הליך ראוי שהחזקר, אדון בארבע סוגיות התורמות להבטחת זכויותיו הדיוניות של החשוד בשלב החקירה לאחר הוצאת צווי החילוט: א. עיתוי חובת הגילוי של צווי החילוט והרכוש שנתפס; ב. השווי הכספי של העבירה; ג. פירוט תשתית עובדתית ומשפטית לבקשת החילוט; ד. דיות הראיות לכאורה לביסוס "פוטנציאל חילוט". דיון זה מזמין חשיבה וליבון נוספים.

א. עיתוי חובת הגילוי של צווי החילוט והרכוש שנתפס

מהוראת המחוקק לקיים בהקדם ובתוך עשרה ימים דיון במעמד הצדדים בצו חילוט שניתן במעמד צד אחד,⁶⁹ מובלעת חובה להביא בתוך תקופה זו לידיעת החשוד את דבר קיומו של צו החילוט ואת פירוט הרכוש שנתפס.⁷⁰ אולם כפי שצוין, פרק זמן זה הוארך בפועל בהלכת **ברוך**. בפרקטיקה הנהוגה היחידה החוקרת עשויה להימנע מלהעביר את הצווים לחשוד מיחמתה בשלב הראשוני שלאחר ה"פרוץ" והיא נוטה לעשות כן לעתים רק לאחר קבלת הנחיות מבית המשפט. לפיכך, ראוי לגבש כלל דינוני מנחה לפיו לאחר שצווי החילוט נחתמו ויושמו ואין עוד חשש לסיכולם, תוטל על היחידה החוקרת חובת עשה להביאם לידיעת החשוד בהקדם האפשרי. בהעדר נימוקים חריגים (ניתן להתנות אי-יידוע החשוד באישור בית המשפט), לא נחזית הצדקה להסתרת המידע על הרכוש שנתפס שכן

69. סעיף 136(ג) לפקודת הסמים; ראו טקסט ליד ה"ש 37 לעיל.
 70. בס' 22(א) להצעת חוק חילוט תקבולי עבירה נקבע פרק זמן של 30 יום להגשת בקשה לצו זמני לאחר הגשת בקשת החילוט.
 71. שאלת היחס בין היקף החילוט לעבירה הנה מורכבת ונדונה רבות בפסיקה. בענין **ברהמי** נקבע כי לא ניתן לחלט כספים בשווי פירות העבירה שלא הגיעו לידי המערערים. בענין **פישר** נקבע כי אין לחלט כפל חילוט כנגד שתי עבירות שבוצעו באותו רכוש (ה"ת (שלום ראשל"צ) 60234/07/19 **כברה נ' מדינת ישראל**, פס' 12-6 (נבו, 26.12.2019)). בבש"פ 2851/19 **פורמן נ' מדינת ישראל** (פורסם בנבו, 7.5.2019) נקבע כי תוקפו של חילוט בתום ההליך עשוי לכלול לא רק את סכום הקרן אלא גם את התשואה שצמחה מהקרן עם הזמן. בע"פ 4143/17 **עאבד נ' מדינת ישראל**, פס' 57 (פורסם בנבו, 13.8.2018), נקבע כי ניתן לראות את הרכוש הכשר שלתוכו עורבבו כספי עבירה כרכוש ששימש לביצוע עבירה או איפשר את ביצועה ואשר ניתן לחלטו, בניסיונות המתאימות. בענין **בלווא** נקבע כי העבירה לצורך חילוט הנה הלבנת ההון ולא עבירת המקור, וכי אין להפחית הוצאות או מיסים מתקבולי העבירה, אך בפועל הועמד החילוט על סכומים נמוכים בהרבה מהיקפי עבירות הלבנת ההון (בין 7%-55%) (פס' 22). בענין **זידאן** נקבע כי כל ההיקף הכספי של עבירת הלבנת ההון בר חילוט ולא רק הרווח אולם בפועל הועמד החילוט על 13% בשל נימוקים מיוחדים ובהם מצוקה כלכלית (פס' 29-32).
 72. זוח מבקר המדינה 370 מצייין תיקי חקירה בהם היקף הרכוש שנתפס היה גבוה מהיקף העבירה המשוערך בהיקף כולל של עשרות מיליוני שקלים. בדוח צוין כי "על המשטרה להשקיע מאמצים כדי להבטיח שהערכותיה בדבר שווי נכסים בשלב החקירה יבטאו באופן מדויק ככל האפשר את השווי הריאלי של כלל הנכסים, וכן להקפיד ולבצע את חישוב שווי העבירה באופן מבוסס ומדויק ככל האפשר, על מנת להבטיח כי תפיסותיה יהיו מידתיות בהיקפן ולא יחרגו מהיקף העבירה. הדבר נכון בפרט בשלב המקדמי של ההליך הפלילי, כשאין בידי החשוד או בא כוחו כל חומרי החקירה המבססים את עילת התפיסה של רכוש" (עמ' 1741).
 73. סעיף 74 לחוק סדר הדין הפלילי [נוסח משולב], התשמ"ב-1982 (להלן: חוק סדר הדין הפלילי); ע"ת (מרכז) 720/08/17 **בן מרגי נ' מדינת ישראל** (פורסם בנבו, 15.8.2017); ה"ת (שלום ראשל"צ) 31082/07/18 **מדינת ישראל נ' הראל**, פס' 7 (פורסם בנבו, 15.12.2019) (להלן: עניין **הראל**). בנוסף, נפסק כי לטוענים בזכות לא קמה ככאלה זכות עיון בחומר החקירה (ת"פ (מחוזי ת"א) 23308/01/16 **רשות המיסים נ' צרפתי** (פורסם בנבו, 30.5.2017).
 74. סעיף 8 להצעת חוק חילוט תקבולי עבירה מעגנת את זכותו של משיב בבקשה לצו חילוט לעיון במסמכים ומחילה את הוראות גילוי מסמכים החלות בהליכים אזרחיים, אולם לא מסדירה את הנושא בשלב החקירה.

סוף דבר

ברשימה זו דנתי באתגר שבשמירה על זכויות החשוד שמעמיד החילוט הזמני בשלב החקירה. הפסיקה גיבשה כללים שנועדו להבטיח כי יישמר איזון ומידתיות בהבטחת מימוש תכליות החילוט ושמירת מצבת הנכסים הקיימת אל מול הפגיעה בזכויות החשוד בשלב החילוט הזמני. אולם במבחן המעשה אין בחקיקה ובהלכות הקיימות כדי להעמיד הגנה נאותה לחשודים שרכושם חולט בשלב החקירה והדין הקיים אינו מותאם להתמודדות נאותה עם סמכויות החילוט הנרחבות המופעלות בידי רשויות האכיפה. תחולתו הרחבה של חוק איסור הלבנת הון מאפשרת צביעת רכוש בעין ואף רכוש לגיטימי בשווי - כנושא לחילוט. רשויות האכיפה מיישמות סמכות זו באופן נרחב ביותר בשלב החקירה ללא איזון נאות אל מול הפגיעה בזכויות החשוד ולמרות נתונים המלמדים כי היקפי החילוט הסופיים בתום ההליך נמוכים, ככלל, מהיקפי התפיסה הזמנית. ראוי כי המחוקק ייתן דעתו להערות בית המשפט העליון בנוגע לעילת החילוט בשווי ויפעל לסייגה,⁷⁵ וכי יוסקו מסקנות לכיוון מיתון האכיפה הכלכלית בשלב החקירה. בנוסף לכך, דומה כי את תופעת האכיפה הכלכלית הנרחבת בישראל בשנים האחרונות לא ניתן לנתק מכך שקרן החילוט הפכה מקור תקציבי ניכר לפעילות גורמי האכיפה (המשטרה, רשות איסור הלבנת הון, רשות המיסים ואף הפרקליטות), ויש בכך תמרץ מערכת לאכיפת יתר.⁷⁶

הגם שהאכיפה הכלכלית היא פרי מגמות בינלאומיות שישראל מבקשת להשתייך אליהן, מן הראוי לעצבה במשפט המקומי תוך שמירה על הגנות ראויות לחשוד ובהתאם לעקרונות יסוד במשפטנו. ראוי לגבש סדרי דין לדיני החילוט הזמני, בין אם בדרך של חקיקה ובין אם בפיתוח פסיקתי, שיאזנו את אופיו הדיני הבלתי סימטרי של הליך החילוט בשלב החקירה. בהקשר זה, הצבעתי על קשיים בנוגע לצווי החילוט, תחולתם ויישומם. הצעתי, בנוסף, כי לאורו של הליך ראוי יש לחתור לדיון בעילת החילוט הזמני בשלב מוקדם ככל הניתן, במעמד שני הצדדים ובגילוי נאות. דנתי בהקשר זה בארבע סוגיות המקדמות הגנה על זכויותיו הדיניות של החשוד בהליך: עיתוי חובת הגילוי של צווי החילוט והרכוש שנתפס; גילוי השווי הכספי של העבירה לפי החשד; פירוט תשתית עובדתית ומשפטית לעילת החילוט; והרף הראייתי הנדרש לפוטנציאל חילוט - מחשד סביר בפועל עד לראיות לכאורה. אני מקווה שרשימה זו תתרם לחשיבה נוספת ולמציאת פתרונות מאוזנים בסוגיה.

היחידה החוקרת.⁷⁵ התמצית בשלב הקצר והתחום יחסית בזמן בדרך כלל של מעצר הימים, כאשר החקירה עודנה בשלבי גיבושה, אינה מתיישבת עם היבט חלוף הזמן שהוא דומיננטי בחקירות כלכליות. להתמשכות החקירה נלווית פגיעה בזכות הקניין של החשוד, ומנגד החשש לשיבוש החקירה פוחת ככלל ואינו כבאשיתיה. התקדמות החקירה מטילה נטל על היחידה החוקרת להתקדם בגיבוש התשתית הראייתית לרבות עילת החילוט. כל הטעמים הללו מצדיקים דרגת פירוט גבוהה יותר לביסוס עילת החילוט ככל שהחקירה נמשכת. לטעמי, עם סיומה של החקירה על דרגת הפירוט לביסוס עילת החילוט להתקרב לזו הנהוגה בכתב חשדות בשימוע.⁷⁶

ד. הרף הראייתי להוכחת "פוטנציאל חילוט" - מחשד סביר בפועל לראיות לכאורה

הרף הראייתי להוכחת "פוטנציאל חילוט" לא נקבע בחקיקה ובתי המשפט נדרשו לעצבו.⁷⁷ בעניין **ברוך קבע** השופט הנדל כי נטל הראייה להוכחת פוטנציאל חילוט בחקירה הוא "חשד סביר בפועל" ולפיכך "יש להתחשב רק בנתונים המקימים חשד סביר 'פועל', להבדיל מחשד סביר 'תיאורטי'".⁷⁸ לטעמי קביעה זו דורשת רף גבוה יותר מ"חשד סביר" לצורכי מעצר. כמו כן, ראוי להבחין בהקשר זה בין שלביה השונים של החקירה. אם בראשית החקירה או בסמוך למועד ה"פרוץ" די ב"חשד סביר בפועל" לצורך בחינת פוטנציאל חילוט, הרי שעם התמשכות החקירה ולקראת סיומה יש הצדקה לרף ראייתי מגובש יותר הדומה ל"ראיות לכאורה" שמשמעו - ראיות שיש בכוחן להביא להרשעת הנידון בסיום ההליך אשר בעקבותיה אפשר שיחולט רכשו.⁷⁹ יש לזכור כי בשונה מהחשד הסביר המשמש עילת מעצר ימים בשלב החקירה והוא בעל נפקות קצרת טווח יחסית - תקופת מעצר הימים ותו לאו, הרי שלצווי חילוט הרכוש נפקות לאורך החקירה ועד להכרעת התביעה לבני הגשת כתב אישום - תקופה שעשויה להימשך שנים.⁸⁰ הפגיעה המתמשכת בזכות הקניין אינה פחותה בהכרח בהשלכותיה על החשוד וסביבתו מהפגיעה בחירותו הנגרמת ממעצר הימים. לפיכך מוצדק, כי עם התקדמות החקירה תחויב התביעה לרף ראייתי מוצק ומגובש יותר לביסוס עילת החילוט הזמני. זאת ועוד, ההצדקה לחילוט נבחנת בשלב זה באופן לכאורי בלבד, היות שטרם ניתנה כאמור לחשוד זכות עיון בחומר החקירה ובראיות העומדות ביסוד בקשת החילוט הזמני ולכן לא ניתנה לו עדיין זכות מלאה להתגונן.⁸¹

75. ראו סעיף 15(א)(1) לחוק המעצרים: "תמצית העובדות והמידע עליהם מבסס המצהיר את בקשת המעצר".
76. לפירוט הנדרש להעמדה לדין השוו: סעיפים 85(4) ו-85(5) לחוק סדר הדין הפלילי.
77. ראו טקסט ליד ה"ש 41 לעיל. בהצעת חוק תקבולי עבירה מוצעת רמת הוכחה הנדרשת במשפט אזרחי לצורך הוכחת העובדות והנתאים לחילוט וכן להוכחת הסייגים לחילוט.
78. עניין **ברוך**, פס' 10. השופט הנדל ציטט בהסכמה את קביעתו של בית משפט השלום בעניין זה.
79. השוו סעיף 21 לחוק המעצרים; בש"פ 5492/98 **ברונסון נ' מדינת ישראל** (פורסם בנבו, 4.9.1998); להלכה מהן "ראיות לכאורה" ראו עניין **זאדה**. בבש"פ 11109/03 **סקארה נ' מדינת ישראל** (פורסם בנבו, 6.1.2004). נפסק כי חשד סביר יכול שיתבסס על ראיות שיצדיקו מעצר ימים להשלמת חקירה משטרתית, אולם אין בכך בהכרח כדי לבסס ראיות לכאורה למעצר עד תום הליכים.
80. ראו החלטת השופט אביב שרון בה"ת (שלום ראש"צ) 573/05/16 **מדינת ישראל נ' ונונו** (פורסם בנבו, 3.7.2016), לפיה עם התמשכות החקירה על המשטרה להפנות ל"ראיות לכאורה" מעבר לחשד סביר (פס' ד), וכן עניין **הראל**, שם נקבע כי עוצמת הראיות לחילוט שהוצגו בשלב החקירה מקבילה ל"ראיות לכאורה" (פס' 5).
81. בעניין **אבו עמר** קבעה השופטת נאור כי אף אם ניתן צו זמני בשלב החקירה, הרי לאחר הגשת כתב אישום על הרשות המבקשת לשקול מחדש אם הראיות שנאספו מצדיקות בקשה לצו זמני ובית המשפט יבחן זאת על יסוד התשתית הראייתית המלאה (פס' 18). לאחר הגשת כתב האישום קמה לנאשם זכות עיון בחומר החקירה (סעיף 74 לחוק סדר הדין הפלילי) ומוטלת על התביעה חובה לפירוט עובדתי ומשפטי הדוק ומוקפד יותר בכתב האישום מאשר תמצית העובדות בשלב החקירה (סעיפים 85(4) ו-5) לחוק סדר הדין הפלילי; ע"פ 725/95 **מנדלברוט נ' מדינת ישראל**, פס' 3 (פורסם בנבו, 27.12.1995). בנוסף, מוטלת על התביעה חובה לפרט את הרכוש או שווי הרכוש שמתבקש חילוטו (סעיף 21(ו) לחוק איסור הלבנת הון וסעיפים 36א(ה) ו-136א(א) לפקודת הסמים). כל אלה מאפשרים התמודדות נאותה יותר של הנאשם בהליך דיני ראוי בהשוואה למעמדו בשלב החקירה. עם זאת, אף בשלב המשפט מעמיד החילוט הזמני אתגר להגנה על זכויות הנאשם, נושא החורג כאמור מרשימה זו.
82. עניין **חסידי דוד**, בפס' 39; ראו טקסט ליד ה"ש 56 לעיל.
83. דוח מבקר המדינה 777, בעמ' 1730-1738; מבקר המדינה (פונט רגיל) דוח שנתי 66 (פונט מודגש) 92 (2015). טקסט ליד ה"ש 7 לעיל.